

37(082)

П24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск LXVII

54

school. Training highly qualified specialists carried out as continuous, consistent, integrated system, student – student – Specialist (Bachelor, Specialist, Master).

Key words: optimization, relations "teacher-student", becoming individual student.

УДК [378:373.3.011.3-051]:37.015.31

Дуднік А.О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВИХ ФОРМ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності, визначено сутність поняття "форма організації навчання", окреслено вимоги щодо підвищення ефективності групової діяльності учнів.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів, групові форми навчання, педагогічні умови.

Реформування концептуальних, структурних і організаційних засад освіти України вимагає підготовки педагогічних кадрів, здатних до роботи в нових соціально-економічних, політичних умовах. Останнім часом здійснюються активні пошуки нових педагогічних технологій підготовки майбутніх спеціалістів, які зорієнтовані на забезпечення діяльнісного підходу, створення умов для розвитку і формування в майбутніх фахівців ініціативи, самостійності, творчості, компетентності та відповідальності. У сучасній педагогіці існує багато різноманітних форм і методів інноваційного навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань учнями та студентами, розвиток їх розумової діяльності, виявлення умінь і навичок критичного осмислення проблем, набуття досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, пошукової роботи, набуття якостей, які стануть у нагоді в подальшому розвитку самоосвіти і самореалізації. У зв'язку з цим досить актуальною є проблема видів і форм навчання та їх місця в організації навчально-виховного процесу.

Сучасна педагогічна наука акцентує на нагальній проблемі підготовки педагогів, спроможних до швидкої адаптації в умовах постійної інформаційної навантаженості в системі соціальних знань. Це питання у своїх теоретичних працях розглядали А. Алексюк, А. Богуш, В. Бондар, М. Євтух, Т. Ільїна, Л. Кондрашова, А. Кузьмінський, Н. Ничкало, О. Пехота, О. Плахотник, О. Пометун, О. Савченко, В. Сластьонін, Б. Федоришин, О. Щербаков та ін. Аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури засвідчує, що відбір і структурування змісту середньої і вищої освіти – одна з найскладніших, визначальних проблем у контексті якості освіти відповідно до вимог часу [1, с. 2].

Груповим формам пізнавальної діяльності присвячені роботи В. Дьяченка, Р. Кузіне, С. Кушнірук, Х. Лійметса, Ю. Мальваного, Н. Савельєвої, І. Чередова, С. Френе й ін. На думку О. Малихіна, залучення до групових форм пізнавальної діяльності є запорукою плідного й позитивного переходу від виховання й освіти до самовиховання й самоосвіти [8, с. 81].

Разом із тим недостатньо уваги приділено питанню організації групових форм пізнавальної діяльності та, зокрема, підготовки майбутніх учителів до організації групових форм навчання в початковій школі. Розв'язати цю проблему допоможе активне впровадження у навчальний процес інноваційних технологій навчання, бо традиційні методи не завжди можуть повною мірою активізувати пізнавальний інтерес та розвивати творчі здібності. Цим і зумовлений вибір теми пропонованого дослідження.

Мета статті – теоретичне дослідження особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності.

Результатом підготовки студентів педагогічних факультетів до професійної діяльності є готовність майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм навчання учнів. У дидактиці в розумінні терміна "форма організації навчання" панує різнобій, спостерігається сплутування відповідних педагогічних дефініцій, що призводить до змішування понять "форма", "метод", "вид навчальної діяльності". У цій ситуації, очевидно, треба враховувати етимологію слова "форма" і його семантику. Форма – зовнішній вигляд, обрис предмета; будь-яке зовнішнє вираження змісту; вид, устрій, тип, структура чогось; спосіб здійснення, виявлення дії, процесу тощо. Форма організації навчання – це обмежена в часі та просторі взаємозумовлена діяльність педагога й учня, викладача й студента. Таке формулювання видається найбільш доцільним, змістовомістким [9, с. 246].

Т. Ільїна вважає, що коли йдеться про класно-урочну систему навчання, про урок й інші навчальні заняття (екскурсії, семінари), індивідуальне та колективне навчання, вживається поняття "форми організації навчання". Її позиція полягає в розумінні сутності цього поняття: "Під формою організації навчання слід розуміти спеціально організовану діяльність учителя й учнів, яка протікає в установленому порядку й у визначеному режимі". Дослідниця вживає також і термін "організаційна форма" [4, с. 347].

Професійна діяльність учителя початкової школи в цілісному контексті педагогічної діяльності має свої особливості, зумовлені потребами і запитамі цієї ланки освіти:

- визнання молодшого школяра суб'єктом навчальної діяльності;
- формування в учнів початкової школи ключових компетентностей, провідна серед яких – уміння вчитися, у тому числі і працювати в групах;
- створення умов для організації підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з молодшими школярами.

Як засвідчують дослідження, конкурентоспроможні в освітньому просторі випускники педагогічних напрямів підготовки в цілому складають незначну кількість (10-15%). Підвищити рівень кваліфікації майбутнього вчителя та якість його підготовки, забезпечити готовність випускника ВНЗ до результативної професійно-педагогічної діяльності можливо за умов гнучкого поєднання особистісної та фахової складових у системі навчання. Це передбачає перехід від традиційно-предметного навчання й оцінювання до адаптовано-індивідуального – опанування професії вчителя з перших кроків становлення за програмною цілеспрямованою педагогічною взаємодією і співпрацею студента та викладача, який добре володіє педагогічними прийомами, враховує навчально-пізнавальні можливості і здатності кожної особистості [2, с. 36].

Сучасна педагогічна наука виокремлює загальні та конкретні форми організації процесу навчання. Загальні форми, до яких належать індивідуальна, парна, групова, колективна, не залежать від конкретних педагогічних завдань та визначаються структурою спілкування між педагогом та учнями.

Групове навчання може бути використане на різних етапах навчального заняття: під час первинного оволодіння знаннями, закріплення й удосконалення матеріалу, формування вмінь і навичок. Його можна застосовувати також як фрагмент заняття для досягнення певної мети або ж проводити ціле заняття з використанням окремої технології. Заняття є найбільш популярною спеціальною формою навчально-виховного процесу. Традиційним його називають за умови використання індивідуальної, парної та групової форм організації навчання. В. Дьяченко зазначає, що провідна роль належить колективній (груповій) формі навчання (50-60%) [3].

Якщо фронтальна та індивідуальна форми навчання активно використовуються викладачами навчальних закладів, то використання групової та колективної форм часто супроводжується певними труднощами та має характеристики індивідуально-парної роботи. У сучасній педагогічній літературі поняття "колективна форма навчання" та "групова форма навчання" часто використовують як синоніми, оскільки ототожнювання понять "група" і

"колектив" не дозволяє чітко виокремити їх відмінні риси. О. Кононко виділяє такі ознаки колективу: згуртованість, оптимістичний психологічний клімат, високий рівень спрацьованості, взаємодопомоги, виконання необхідних функцій і ролей [5, с. 141].

У дослідженнях В. Дяченка чітко визначені відмінності між груповою та колективною формами навчання. Так, в умовах групової форми навчання не можна досягти результату, коли "всі (колектив) навчають кожного і кожний навчає всіх", – це неможливо, оскільки малу групу, що складається навіть з 2-3 осіб, значно складніше навчати, ніж одну людину. Дослідник додає, що цьому не можуть сприяти певні суб'єктивні та об'єктивні причини. По-перше, група не завжди може сприйняти та вислухати кожного (причина суб'єктивного характеру); в умовах групового навчання не кожен студент може виступити в ролі "вчителя", а якщо це стає можливим, виявляється, що члени групи не готові до цього [3].

Особливої уваги заслуговують такі положення, визначені Х. Лійметсом, як переосмислення ролі викладача, основні функції якого в умовах групової роботи такі: планувати, спостерігати, керувати, допомагати. Групова робота не може бути ефективною, якщо "учні не володіють достатніми вміннями індивідуальної роботи"; групова робота видозмінює індивідуальну та фронтальну форми навчання та підвищує їх ефективність. Так, після групової роботи над певним матеріалом характер фронтальної набуває інших характеристик: під час обговорення результатів групової роботи надає фронтальній роботі характер взаємодії [7].

Як відомо, інтерактивні технології навчання базуються на постійній активності взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання, тісна взаємодія в міні-колективі (групі, ланці, команді), коли є рівноправні суб'єкти навчання. Сучасні інтерактивні технології полегшують процес сприйняття навчального матеріалу під час групових форм навчання. Інтерактивні технології навчання можна класифікувати в основні чотири групи:

- кооперативне навчання;
- колективно-групове навчання;
- ситуативне моделювання;
- опрацювання дискусійних питань.

При колективно-груповому навчанні використовуються такі методи: мікрофон, "мозкова атака", організаційно-діяльнісна гра, "дерево рішень" тощо [7].

Інтерактивні методи навчання допомагають урізноманітнити навчальний процес, зробити його більш цікавим. Але від викладача використання таких методів потребує серйозної підготовки.

Успішному формуванню в студентів досвіду творчої діяльності сприяють методи навчання, які характеризуються:

- практичною спрямованістю на основі розроблених підходів до визначення складності творчих завдань, їх систематизації;
- здатністю оптимально поєднуватися;
- забезпеченням необхідних педагогічних умов для їх реалізації.

Підґрунтям такого навчання є активізація пізнавальної діяльності учнів за допомогою активного спілкування: учня з учнем, учня з групою учнів, учня з учителем, учителя з представником групи, учителя з групою учнів, учителя з класом. Таке навчання в методиці одержало назву комунікативно-діалогового, або інтерактивного. Тому й методи, що використовуються під час такого навчання, також називаються інтерактивними. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, перебування в режимі бесіди, діалогу, дії. Відповідно інтерактивним може бути метод, під час використання якого учень є учасником, що здійснює щось: говорить, керує, моделює, пише, малює тощо, тобто виступає не тільки слухачем, а й бере активну участь у тому, що відбувається, власне є активним учасником навчального процесу [6].

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організовується на засадах постійної активної взаємодії всіх учнів класу. Це співнавчання,

взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель рівноправні. Учитель в інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, який не "замикає" навчальний процес на собі. Необхідними умовами в процесі інтерактивного навчання є чіткий план дій і конкретні завдання для учня і вчителя, співпраця між учнями класу, між учнем і вчителем. Результати навчання досягаються через взаємні зусилля життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо [7].

Інтерактивні методи навчання сприяють інтенсифікації й оптимізації навчально-виховного процесу й дають змогу полегшити процес засвоєння програмного матеріалу; активізують навчальну діяльність учнів; формують навички аналізу навчальної інформації, творчого підходу до засвоєння навчального матеріалу; формують вміння правильно висловлювати власну думку, доводити свої погляди, аргументувати та дискутувати; моделювати різні ситуації й збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації; учать слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу; налагоджувати конструктивні відносини в групі, визначити своє місце в ній, уникати конфліктів, шукати компромісів; знаходити раціональні шляхи розв'язання проблем, формувати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Крім того, використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співпраці, учить їх конструктивно взаємодіяти, сприяє оздоровленню психологічного клімату під час навчальних занять, створює доброзичливу атмосферу, значно підвищує мотивацію до навчання.

Використання групових форм пізнавальної діяльності на заняттях дозволяє активізувати різноманітні чинники: теоретичні знання, практичний досвід учнів, їх спроможність висловлювати свої думки, пропозиції, вміння вислухати альтернативні погляди. Застосування цих методів створює умови для максимального залучення до роботи всієї групи. Групове навчання можна визначити як організований процес групової форми пізнавальної діяльності, який може здійснюватися в індивідуально-груповій, парно-груповій, фронтально-груповій та власне груповій формах. Численними дослідженнями в галузі педагогіки та психології вищої школи доведено, що використання групових форм навчання позитивно впливає на ефективність навчально-виховного процесу. Подальшого вивчення потребують питання впровадження в навчальний процес початкової школи інтерактивних методів навчання, що дозволить якісно перевищити традиційну освітню модель, адже вони інтегрують процеси, які не можна об'єднувати в межах класичної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боднар В. Філософія стандартизації змісту професійної освіти вчителя початкової школи в умовах двоциклової підготовки у ВНЗ / В. Боднар // Початкова школа. – 2012. – № 12. – С. 2–3.
2. Боднар В. Адаптоване навчання студентів як передумова реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя / Володимир Боднар, Ірина Шапошнікова // Рідна школа. – 2013. – № 11. – С. 36–39.
3. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы / В. К. Дьяченко. – М. : Просвещение, 1991. – 191 с.
4. Ильина Т. А. Педагогика / Т. А. Ильина. – М. : Просвещение, 1998. – 570 с.
5. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) / О. Л. Кононко. – К. : Стило, 2002. – 336 с.
6. Корнешук В. В. Взаимное обучение как нетрадиционная форма организации обучения в высшей школе / В. В. Корнешук // Науковий вісник КДПУ ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 1998. – №8–9. – С. 62–65.
7. Лийметс Х.Й. Групповая работа на уроке. / Х. Й. Лийметс. – М. : Знание, 1975. – 64 с.
8. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – С. 78–81.
9. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

Дудник А.А.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ГРУППОВЫХ ФОРМ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

В статье рассмотрены педагогические условия подготовки будущих учителей начальной школы к организации групповых форм познавательной деятельности, определена суть понятия "форма организации обучения", очерчены требования к повышению эффективности групповой деятельности учащихся, охарактеризованы профессиональные качества педагога, которые обеспечивают успешность учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: групповые формы обучения, педагогические условия, профессиональные качества педагога.

Dudnik A.O.

PEDAGOGICAL CONDITION FOR FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO TRAINING FOR THE GROUP FORMS' ORGANIZATION OF COGNITIVE ACTIVITY.

The article describes the pedagogical conditions of preparation of future primary school teachers to the organization of group forms of cognitive activity defined essence of the concept of "form of organization of learning", delineated the requirements for improve the effectiveness of group activities of students, described the professional qualities of the teacher, which guarantees successful educational process.

Key words: group forms of education, pedagogical conditions, professional qualities of the teacher.

УДК 378

Еджиес С. Емре

НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ "ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ" У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглядається місце і роль професійно-комунікативної компетентності в психолого-педагогічних дослідженнях, а також її зміст і компоненти.

Ключові слова: професійно-комунікативна компетентність, комунікативна культура, компетентність, комунікативна культура.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти. При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. Діяльнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

Так, відповідно до Стандарту, комунікативна компетентність – здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями [3].

А. С. Екзюпепі вказував: Хто говорить – той сіє, хто слухає – той збирає. На нашу думку, ці слова як найкраще відображають сутність процесу спілкування. Сформувати вміння і здатність спілкування повинен учитель в процесі навчання.

Мета статті – визначити сутність поняття "професійно-комунікативна компетентність" у наукових дослідженнях, її зміст і складові елементи.